

BRITANSKO-MLETAČKI ODNOSI U DOBA DRUGOG MOREJSKOG RATA (1714. – 1718.)*

Marija KOCIĆ
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Beograd, Srbija

UDK: 94(410 Velika Britanija):
94(450 Venecija)“1714/1718“
DOI: <https://doi.org/10.21857/y6zolz80em>
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 19. siječnja 2018.

Istraživanje predstavlja pokušaj definiranja osnovnih smjernica politike Velike Britanije prema Veneciji u vremenu obilježenim ratom te države s Osmanskim Carstvom i velikim političkim promjenama na Apeninskom poluotoku. U radu su korišteni dokumenti iz Nacionalnog arhiva u Londonu (*The National Archives at Kew Gardens, London*), u prvom redu izvještaji britanskih poslanika i konzula u Veneciji, koji se nalaze u fondu *State Papers, Foreign, Venice*, no. 99, fasc. 60 i 61. Analiza djelovanja britanskih poslanika, definiranje njihova statusa i način komunikacije s mletačkim vlastima otkrivaju značaj zahtjeva vlade u Londonu, koje je u određenim slučajevima Senat bio spreman uvažiti ili, ako je to zadiralo u njegovu interesnu sferu, s lakoćom odbiti.

Gljučne riječi: Velika Britanija, Venecija, diplomacija, jakobiti, trgovina, Christian Cole, Hugh Broughton, Alexander Cunningham.

UVOD

Odnosi Velike Britanije (do 1707. Engleske) i Venecije do početka XVIII. stoljeća imali su dugu povijest. Njihovi temelji postavljeni su otvaranjem Gibraltarskog prolaza u drugoj polovici XIII. stoljeća, što je mletačkim trgovcima omogućilo izravan izvoz robe na britansko tržište. Razvoj odnosa dviju država nastavlja se odlaskom velikog broja trgovaca, putnika, misionara, mornara i vagabunda iz Britanije, koji su na putu za Levant svraćali u Veneciju, u mletačku ekonomsku zonu. Općenito, XVII. stoljeće predstavlja vrijeme pojačanog prisustva Engleske na Mediteranu,¹ koje je obilježilo jačanje ekonomskih i diplomatskih odnosa dviju država. Trgovina suhim groždem s mletačkim

* Rad je rezultat istraživanja na projektu *Modernizacija zapadnog Balkana* (ev. br. 177009) koji financira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

¹ Posebno o prisustvu u osmanskoj interesnoj sferi vidi: Marija KOCIĆ, *Diplomatija u službi kapitala: evropske nacije na osmanskom Levantu (XVI–XVIII vek)*, Beograd, Hesperiaedu – Filozofski fakultet, 2014., 75 i dalje. Ovdje je navedena dodatna literatura.

otocima Zakynthosom i Cephaloniom uvećana je u istom periodu,² dok su se britanski transporteri u vrijeme rata Venecije s Osmanskim Carstvom uspijevali nametnuti kao prijevoznici neophodni objema zaraćenim stranama. Kolebanja u obimu trgovinske razmjene Britanije i Venecije, primjetna u tom stoljeću, nisu bila izazvana samo ratovima, gusarenjem i piratstvom, već i fluktuacijama u odnosima ponude i potražnje za mletačkom robom na britanskom tržištu, ali i prohibitivnim mjerama Senata, koji je nastojao zaštititi vlastito tržište od prodora inozemne robe.

Premda povjesničarima na raspolaganju stoje obimni tomovi objavljenih arhivskih dokumenata³ i još veći broj fondova neobjavljene građe, pojedini aspekti britansko-mletačkih odnosa u određenim razdobljima, uključujući početak XVIII. stoljeća, nisu privukli njihovu pažnju.⁴ Suvremeni britanski povjesničari dali su doprinos njihovu rasvjetljavanju uglavnom istražujući djelovanje jakobita na Apeninskom poluotoku, posebno Edward T. Corp.⁵ Djelovanje jakobitske opozicije u vrijeme kada se vladavina kraljice Anne (1702. – 1714.) pokazala slabom i neomiljenom među dijelom podanika s razlogom je privuklo pažnju britanskih povjesničara, u namjeri da time rasvijetle i događanja u ovoj državi.

Škotska vladajuća dinastija Stuart u to je vrijeme, točnije 1603., uspjela doći na vlast u Engleskoj, kojom je vladala do 1688. Stuarti su stekli pristaše u svim društvenim slojevima, od kojih se izdvojio dio poznat kao jakobiti, koji se nisu mirili s vladavinom nizozemskog kandidata Williama III. (1689. – 1702.). George I. (1714. – 1727.), po porijeklu Nijemac koji u trenutku stupanja na britansko prijestolje nije govorio jezik podanika kojima je trebalo vladati, činio

² Marija KOCIĆ, Venecija i Engleska nakon Kandijskog rata – alternativni putevi privrednog oporavka (1669–1675), *Beogradski istorijski glasnik*, sv. 3, Beograd, 2012., 139 – 160.

³ Obimna zbirka arhivske građe koja je pod nazivom *Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice* izlazila od 1864. do 1947. predstavlja poduhvat *His Majesty's Stationery Office* u kojem je objavljeno 38 tomova dokumenta koji obuhvaćaju period od 1202. do 1675. i jedan je od nezaobilaznih izvora u proučavanju britansko-mletačkih odnosa. Cjelokupna zbirka dostupna je na stranici: <http://www.british-history.ac.uk/search/series/cal-state-papers--venice?query=&title=> Vidi i: Agistno FOSCARI, *Viaggi di Alessandria e di Londra 1486-1496*, ur. Mario Bulgarelli, Venezia, La Malcontenta, 2015.

⁴ Videti: Marija KOCIĆ, Britansko-mletački odnosi pred Drugi morejski rat: diplomatija u službi trgovine, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, sv. XXXIX/1, Novi Sad, 2014., 59 – 68; M. KOCIĆ, Прилике у Венецији пред Други морејски рат: сведочење енглеских извора, *Истраживања*, sv. 25, Нови Сад, 2014., 161 – 173. Ovdje je navedena dodatna literatura.

⁵ Vidi: Edward T. CORP, *The Jacobites at Urbino: an exiled court in transition*, Palgrave, Macmillan, 2008.; E. T. CORP, *The Stuart Court in Rome: The Legacy of Exile*, Aldershot, Ashgate, 2003.; E. T. CORP, *The Stuarts in Italy, 1719-1766: A Royal Court in Permanent Exile*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011.

se kao loše rješenje dijelu britanske javnosti. Jakobiti su nastavili okupljati se u Francuskoj, uživajući podršku kralja Louisa XIV. (1663. – 1715.). Jedini preživjeli sin posljednjeg vladara iz dinastije Stuarta Jamesa II. (1685. – 1688.), James Edward Stuart, titularni princ od Walesa (1688. – 1766.), kao i njegov otac, nije odustao od prava na britansko prijestolje. On je međutim od 1716. u sve većoj mjeri počeo tražiti podršku među talijanskim državama. Pri tome se pozivao na svoje porijeklo jer je rođen u braku Jamesa II. i Marije od Modene. Rješavanje jakobitskog pitanja predstavljalo je i glavni uvjet za ostanak na vlasti Georgea I., utječući i na službeni stav Londona prema događanjima na Apeninskom poluotoku.

Ugovor u Utrechtu osigurao je Velikoj Britaniji ulogu jamca u poštovanju njegovih mirovnih odredaba, što je ovoj državi donijelo veći kredibilitet u međunarodnim odnosima. Iako je bila na pobjedničkoj strani u Prvom morejskom ratu (1684. – 1699.), privedenog kraju pregovorima u Sremskim Karlovcima,⁶ Veneciju je on potpuno iscrpio. Vlast je nastojala održati društveni mir bez pokušaja provođenja državnih reformi. Društvo je zapalo u letargiju, dok je nekoliko obitelji sa svojim pristašama i klijentima diktiralo kurs državne politike. U tim okolnostima došlo je do transformacije ekonomskog sustava, koji više nije bio baziran na pomorskoj trgovini, već na stvaranju velikih kompleksa obradive zemlje u Terrafermi.⁷ Senat, podijeljen na više sukobljenih frakcija, bio je zaokupljen obranom svojih prerogativa i besplodnim raspravama, bez inicijative da se prilagodi promjenama koje je donio Rat za španjolsko naslijeđe (1701. – 1713.). Suzbijana prijeljnom osmanskih gusara tijekom Prvog morejskog rata, trgovina Venecije do 1700. postala je ograničena na Friuli, Padovu, Treviso, Rovigno i Bolognu. U procesu koji bi se mogao odrediti kao ekonomska transformacija, mletački trgovci napustili su trgovačke kolonije u Njemačkoj, što su iskoristili trgovci iz Ancone, Sinigaglie, Trsta i Genove. Na Apeninskom poluotoku Venecija se suočila s munjevitim usponom luke Livorna, koji je uživao ugled liberalnijeg trgovačkog grada. Inzistiranje patricijata na tradicionalnom shvaćanju ekonomske politike bilo je u najvećoj mjeri odgovorno za ovaj

⁶ Марија КОЦИЋ, *Венеција у хајдуци у доба Морејског рата*, Београд, Hesperiaedu – Научно друштво за историју здравствене културе, 2013., 376 – 381. Vidi i: Marija KOCIĆ, Nikola SAMARDŽIĆ, Porta na Kongresu u Karlovcu (1698.–99.): kraj *ad hoc* diplomatije, *Historijski zbornik*, sv. 68/1, Zagreb, 2015., 15 – 30. Ovdje je navedena dodatna literatura.

⁷ O tome vidi: Domenico SELLA, Crisis and Transformation in Venetian Trade, u: *Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, ur. Brian Pullan, London, Routledge, 1968., 88 – 104; John S. WOOLF, Venezia and the Terraferma: Problems of the Change from Commercial to Landed Activities, u: *Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, ur. Brian Pullan, London, Routledge, 1968., 175 – 200.

ekonomski pad.⁸ Njegovi najvidljiviji znakovi bili su siromašenje podanika i gomilanje javnog (državnog) duga koji je vlast dijelom nastojala sanirati raspisivanjem državne lutrije.⁹

Rat za španjolsko naslijeđe utjecao je na promjenu odnosa snaga na Apeninskom poluotoku, nametnuvši vladara Habsburške Monarhije Karla VI. (1711. – 1740.) za glavnog arbitra u tom dijelu Europe. Britanska vlada pomno je pratila te promjene, a prvenstveno je bila zainteresirana za događanja na Siciliju i u Napuljskoj kraljevini, čije su luke slovile za najznačajnije strateške baze na Mediteranu. U isto vrijeme Papinska Država postala je opasna za vladu u Londonu zbog određenih krugova u njoj koji su bili spremni pružiti podršku odanom katoliku i pretendentu Jamesu Edwardu Stuartu. Njegovi pristaše, rasuti po brojnim državama, počeli su se organizirati kako se vladavina kraljice Anne bližila kraju, opteretivši time i odnose Velike Britanije i Venecije.

OSOBITOSTI ODNOSA VELIKE BRITANIJE I VENECIJE POČETKOM DRUGOG MOREJSKOG RATA

Nakon što je prvi vojvoda od Manchestera Charles Edward Montague¹⁰ napustio 1708. Veneciju, Velika Britanija više nije imala službenog predstavnika u toj državi. Zbog toga je Drugi morejski rat dočekala samo s tajnikom Christianom Coleom, koji je u Veneciju stigao 1707. s vojvodom od Manchestera, da bi nakon vojvodina odlaska i dalje nastavio obavljati poslove u funkciji tajnika. Coleu su godine boravka u Veneciji omogućile da se upozna s problemima u odnosima dviju država. Međutim, on nije posjedovao diplomatski rang i iz njega proistekle kompetencije na osnovi kojih bi mogao preuzeti inicijativu pred mletačkim vlastima.

⁸ Jean MATHIEUX, The Mediterranean, u: *The New Cambridge Modern History, vol. VI: The Rise of Great Britain and Russia, 1688-1715/1725*, ur. John S. Bromley, Cambridge, Cambridge University Press, 1971², 540 – 571, 554 – 555.

⁹ O tim namjerama, kao i ponuđenoj računici kako bi se preko lutrije mogao isplatiti javni dug vidjeti: Марија КОЦИЋ, Државна лутрија у Венецији (*lotto*) од 1713. до 1715. године: сведочење британских извора, *Историјски часопис*, св. LXIV, Београд, 2015., 279 – 280.

¹⁰ Bio je sin Roberta Montaguea III., grofa od Manchestera. U mladosti je obrazovanje dobio na Trinity College Cambridge. Vrlo rano pristupio je stranci vigovaca što mu je osiguralo uspon u društvu. Imenovan je 1698. za člana *Privy Councila*, da bi sljedeće godine bio poslan za ambasadora u Francuskoj, gdje je ostao do 1701. Nakon toga imenovan je za državnog tajnika Južnog departmana (tj. južnih grofovija). Za ambasadora u Veneciji izabran je 1707. sa zadatkom da privoli mletački Senat da pristupi Velikom savezu. Uslijed propasti tih pregovora napustio je grad 1708.

Venecija je puno svog utjecaja izgubila zbog politike koju je vodila tijekom Rata za španjolsko naslijeđe nastojeći da ostane neutralna i izolirana od događaja koji su mijenjali prilike u njezinu u okruženju. Prekrajanje mape Poluotoka, kada su Milansko Vojvodstvo i Napuljska Kraljevina postali sastavni dijelovi Habsburške Monarhije, unosili su nelagodu među senatore i pripadnike vladajuće većine radi onoga što je budućnost nosila. Jednu od posljedica ugovora u Utrechtu i Rastattu predstavljao je i dolazak vojske Karla VI. u Italiju, u vremenu koje je bilo obilježeno velikom epidemijom kuge.¹¹

Stalno prisutna opasnost i pokušaji ekonomskog oporavka na drugačijim osnovama od onih na kojima je bila zasnovana mletačka ekonomija u doba uspona te države prekinuti su odlukom Porte da Veneciji na samom kraju 1714. objavi rat.¹² Ista odluka istaknula je i značaj Karla VI. u vanjskoj politici Venecije. Dok je Velika Britanija figurirala kao „saveznik“ Beča, jer su se njihovi diplomatski interesi podudarali na mnogim poljima, dotle je približavanje Venecije Vatikanu, koji je u uvjetima novog rata s Portom trebao preuzeti ulogu centra okupljanja saveznika u borbi protiv Osmanskog Carstva, postalo opasno po britanske interese. Pojedini kardinali i prelati u Vatikanu nisu krili svoju naklonost prema Jamesu Edwardu Stuartu, dok je katolička vjera predstavljala glavno vezivo koje je okupljalo jakobitsku opoziciju, što je donekle utjecalo i na odnos aktualne vlade prema Veneciji.¹³

Nakon što je Christian Cole napustio Veneciju u rujnu 1714., konzulu Hughu Broughtonu¹⁴ pripala je dužnost da obavlja tekuće poslove. Broughton je u tome

¹¹ Marija KOCIĆ, Haris DAJČ, Mjere za suzbijanje epidemija na Apeninskom Poluotoku uoči Drugoga morejskog rata (1713. – 1714.): svjedočenje engleskih izvora, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 56, Zagreb – Zadar, 2014., 149 – 153. O prilikama u Vatikanu u tom periodu iz perspektive britanskih interesa vidi: Марија КОЦИЋ, Ватикан од Утрехта до Раштата из перспективе Кристијана Кола, представника Велике Британије у Венецији, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, vol. XLVII, no. 1, Косовска Митровица, 2017., 43 – 59. Ovdje je navedena dodatna literatura.

¹² Sačuvan je dokument na francuskom jeziku koji sadrži vrlo detaljno objašnjenje razloga koje je Porta navela mletačkom bailu prilikom objave rata; The National Archives, At Kew Gardens, London (dalje: TNA), State Papers Foreign (dalje: SP), 97[Turkey]/23 [Sir Robert Sutton and Edward Montague], f. 128r-133r. Dokument pod naslovom: *Interpretation des raisons pur les quelles la Porte Ottomanne a declare la guerre a la Republique de Venise* u nekoliko stranica sadrži detaljno objašnjenje svih spornih točaka (ukupno 13) u odnosima dviju država. Za pretpostaviti je da je nastao u francuskoj ambasadi u Peri te da je britanski ambasador Robert Sutton (1701. – 1716.) naknadno došao do njega i potom ga proslijedio Londonu.

¹³ O tome vidi: Марија КОЦИЋ, Јакобити у Урбину 1718. године у светлости британско-млетачких односа, *Војно-историјски гласник*, св. 1, Београд, 2015., 9 – 22.

¹⁴ Iz jednog njegova pisma zaključuje se da je ovu dužnost obavljao od 1701.; TNA, SP, 99 [Venice]/60[Alexander Cunningham and Christian Cole, 1713 – 1714], f. 389r; Venecija, 21. IX. 1714.

prepoznao idealnu priliku za vlastiti uspon, nadajući se položaju rezidenta. U opravdanju je naveo da je prije Coleova dolaska punih 18 godina obavljao dužnost predstavnika Velike Britanije (od 1689.).¹⁵ Prva komunikacija koju je, očekujući službenu potvrdu dvora, ostvario sa Senatom bilo je pismeno obraćanje koje mu Cole uputio povodom smrti kraljice Anne, s iskrenim uvjerenjem da će prijateljski odnosi dviju država biti nastavljeni i za vrijeme vladavine njezina nasljednika Georgea I. Broughton nije bio siguran u vlastiti položaj jer je dolazak svake nove vlade nosio mogućnost smjene diplomatskog osoblja. Neposredno nakon smrti kraljice Anne poslao je zahtjev dvoru tražeći proširenje svojih ovlasti. Međutim, vijest o novoj smjeni ministara u Velikoj Britaniji koja je stigla preko nizozemskog tiska nosila je i mogućnost njegova opoziva.¹⁶

George I. nakon izbora za kralja nije odmah pokazao namjeru da mijenja diplomatski zbor, što je Coleu moglo pružiti novu šansu da on nekoliko tjedana ranije nije napustio Veneciju.¹⁷ Ista odluka, ako se tumači isključivo na primjeru Venecije, predstavljala je nastavak stare politike, u čijim se smjernicama Cole činio zadovoljavajućim kandidatom, dok je najveći problem predstavljao njegov rang. Hugh Broughton nastojao je iskoristiti nastalu prazninu i požurnicama na dvor ishoditi diplomatsko zvanje, pozivajući se na činjenicu da od odlaska vojvode od Manchestera Britanija nije imala ambasadora u toj državi, istaknuvši da je redovno održavao komunikaciju s najvažnijim državnim organima u Veneciji.¹⁸

U ožujku 1714. britanska vlada naredila je predstavniku u Veneciji da traži zaštitu britanskih brodova koje napadnu alžirski gusari. Tim se povodom Coleu i Broughtonu obratio vikont od Bolingbrokea, Henry St. John.¹⁹ Na taj zahtjev Senat nije mogao odgovoriti zbog rata s Portom do koga je ubrzo došlo, a kojoj su berberski gusari davali pomoćne flotile. Činjenica da je mirom u Utrechtu

¹⁵ TNA, SP, 99/60, 397r; Venecija, 26. X. 1714.

¹⁶ „I requested Yo[u]r Lords[hi]p to Renew my Com[m]ission, now by the Dutch Avisoes, [and] understand the Ministers are to be altered, & limits are made as if You may be One, If [that] happens to be Yo[u]r Fate I wish you may be removed with Advantage to Yo[u]r Sattisfaction. [I] beseech You to Recommend my hard Circumstances unto Yo[u]r Successor so far as in Justice with Honour You can befriend me. And I shall with all One Acknowledgments be [m]ost Devotedly Your Lords[hi]ps Most humble Obedient & oblidged Servant.“; TNA, SP, 99/60, f. 389r; Venecija, 21. IX. 1714.

¹⁷ TNA, SP, 99/60, f. 391r; Venecija, 28. IX. 1714.

¹⁸ TNA, SP, 99/60, f. 397r; Venecija, 26. X. 1714.

¹⁹ TNA, SP, 99/60, f. 403r; Witheholl, 4. III. 1714. Henry St. John, I. vikont od Bolingbrokea (1678. – 1751.) bio je pristaša torijevaca. Osim toga što je relativno mlad ušao u politički život Velike Britanije, u njegove interese treba ubrojiti i napore na razvoju britanske trgovine. Zahvaljujući njegovim naporima 1712. zaključen je trgovački ugovor Velike Britanije s Francuskom. Kasnije se priključio jakobitima, zbog čega je nakon propasti ustanka 1715. morao napustiti Veliku Britaniju.

Velikoj Britaniji priznat posjed Gibraltara i Port Mahona imala je značaja za mletačke trgovce i pomorce jer je time pod britansku kontrolu dospio glavni pomorski put prema sjevernoj Europi. U slučaju da se britanska flota pokaže nesposobnom pri održavanju ove komunikacije, to je moglo utjecati i na trgovinu Venecije u tom dijelu Europe.

Početak Drugog morejskog rata za britansku trgovinu s Venecijom nije se pokazao kobnim. Sredinom ožujka 1715. u mletačkoj luci ležalo je usidreno 11 britanskih brodova, dok se očekivao dolazak novih, što je ukazivalo na to da se tekući rat mogao pokazati povoljnim za britanske pomorce i trgovce.²⁰ U isto vrijeme pomorska trgovina Venecije suzbijana je napadima osmanskih i berberskih gusara i pirata, zbog čega je ona počela koristiti usluge britanskih pomoraca. Sve to nije spriječilo Broughtona da apelira na oba doma Parlamenta, dvor i kralja od kojih je tražio da poklone veću pažnju Levantu, Berberiji i Veneciji.²¹

Zaokupljen ratom s Osmanskim Carstvom, Senat je otezao s izborom izvanrednog ambasadora koji je trebao prenijeti čestitke Georgeu I. povodom stupanja na prijestolje.²² Neslužbenim kanalima Broughton je saznao da je Senat odlučio taj zadatak povjeriti ambasadoru u Londonu Nicoli Tronu, iako nije bio zadovoljan njegovim dotadašnjim učinkom.²³ Kao mogući kandidat spominjan je i prokurator Quirini, za koga je pretpostavio da će od Senata dobiti tajne instrukcije, koje su se ticale državnih poslova, i da će ostati u Britaniji u svojstvu ambasadora.²⁴ Senat je bio primoran unovačiti nove trupe u Hanoveru, čiji je vladar bio George I. To je predstavljalo glavni razlog koji je utjecao na to da Quirini bude izabran za ambasadora u Velikoj Britaniji. On je jedno vrijeme bio poslanik u Hanoveru, zbog čega su senatori računali na njegovu omiljenost u toj njemačkoj kneževini.²⁵

²⁰ „Here are eleven Brittish Merchandman in Port, several more are expected. It is thought this War be advantageous to our shipping.“; TNA, SP, 99/61 [Alexander Cunningham and Christian Cole, 1715 – 1717], f. 35r; Venecija, 10. V. 1715. Ovaj izvještaj ukazuje da od aktualnog osmansko-mletačkog rata nisu imali koristi samo britanski trgovci i pomorci jer su britanski brodovi transportirali robu ne samo svojih trgovaca već su preuzeli ulogu transporteru strane robe.

²¹ TNA, SP, 99/61, f. 13r; Venecija, 1. II. 1715.

²² TNA, SP, 99/60, f. 405r; Venecija, 23. XI. 1714.

²³ TNA, SP, 99/60, f. 413; Venecija, 1. XII. 1714.

²⁴ TNA, SP, 99/61, f. 13r.

²⁵ „But when they Elect any to Our King (which I admire is So Long deferred notwithstanding so many Court For it) Cavalier Quirini may p[er]haps tell you better then I, who Speedyly sett out with his Lady by post for Hanover, & then he proceeds for England as I noted in my Last. Perhapps he may be ordered to obtain His Maj[es]ties Leve to rayse troopes in his Electorate where he Live[d] many Years & Married their. And was much in favour at that Court, being refined more dyen these Nobles usually are I suppose may Gain Your favourable Kindness meritoriously.“ TNA, SP, 99/61, f. 20r; Venecija, 8. II. 1715.

Senat je sklopio nekoliko ugovora s drugim državama o isporuci osuđenika koji su na mletačkim brodovima trebali služiti kao galijoti, ali je njihov broj bio manji od očekivanog. Mletačkoj floti nedostajali su i mornari, zbog čega je ona pribjegli vrbovanju stranih mornara. Broughton se žalio Senatu da su britanski mornari počeli prelaziti u mletačku službu „zavedeni obećanjima zapovednika sa mletačkih brodova“.²⁶ Obratio se tijelu *Magistrato al Armar*²⁷ tražeći da oslobodi 23 britanska mornara za koje je navedeno da su dobrovoljno prešli ili su bili primorani služiti na mletačkim brodovima.²⁸ Članovi tog Magistrata u prisustvu nekoliko britanskih mornara iznijeli su pred Broughtona ugovore tvrdeći da su ih oni dobrovoljno potpisali, na osnovi kojih su angažirani u mletačkoj floti. Broughton je u isto vrijeme krivio i mornare, od kojih je neke poslao u Britaniju, gdje je svako od njih trebao biti kažnjen novčanom kaznom od 100 funti.²⁹

U vrijeme kada je Porta Veneciji objavila rat, britanska vlada suočila se s jačanjem jakobitske opozicije. Ista činjenica predstavljala je znak Broughtonu da počne motriti na priliv britanskih podanika u Veneciju, u namjeri da među njima otkrije pristaše Stuarta. Kada je početkom 1715. grof od Peterborougha stigao u grad, Broughton je o tome obavijestio vladu, istaknuvši da mu nijedan britanski podanik nije poželio dobrodošlicu.³⁰ Broughtonu je grof od

²⁶ TNA, SP, 99/61, f. 15r; Venecija, 28. I. 1715; prijevod Memoranduma na engleski, koji je Broughton uputio Senatu. U dokumentu su navedena imena mornara koji su do tada prešli u mletačku službu, njih 15 i još jednog, čije ime nije uspio saznati. Posebno je istakao slučaj britanskog broda *Eatona*, koji je svratio na Zakynthos radi utovara suhog grožđa. Brod su ubrzo napustila 6 mornara, tako da on nije mogao isploviti. Međutim, ovaj brod već je bio u mletačkoj službi, jer je trebao prebaciti proviziju na spomenuti otok, a potom ukrcati tovar robe. Takvi slučajevi kako je odmicao Drugi morejski rat postaju sve češći.

²⁷ Magistrat koji su činila trojica *Provveditori del Armar* zadužena za nadzor nad brodovljem i flotom, u što je spadao i raspored posada na njima te njihovo naoružavanje i opremanje provijantom. U prvo vrijeme ova Magistratura brojala je dva člana, a 1644. proširena je na tri. Pod nadzorom ove Magistrature nalazili su se i mornari i galijoti te slučajevi u koje su oni bili umiješani rješavali su njezini providuri.

²⁸ TNA, SP, 99/61, f. 24r; Venecija, 15. III. 1715.

²⁹ TNA, SP, 99/61, f. 53r; Venecija, 6. IX. 1715.

³⁰ Charles Mordaunt, III. grof od Peterborougha i I. grof of Monmoutha (1658. – 1735.) bio je pripadnik britanskog plemstva i vojni lider. Izabran je 1689. na položaj lorda blagajnika, s koga je naredne godine opozvan, ali je ostao blizak kralju. Optužen je 1697. za sudjelovanje u zavjeri i za uvredu veličanstva. Jedno vrijeme proveo je u londonskom Toweru da bi sredinom 1697. bio oslobođen i ubrzo potom nakon smrti svoga ujaka dobio na upravu grofoviju Peterborough. Predvodio je britanske trupe u napadu na Španiju 1704. – 1705. da bi 1707. bio opozvan i optužen za loše zapovijedanje. Tada postaje pristaša torijevaca, što mu nije osiguralo veliki utjecaj. Nakon dolaska Georgea I. na vlast njegov utjecaj potpuno je nestao. Od tada počinju njegova putovanja Evropom, posebno Italijom, dok je za britanske predstavnike zbog torijevske orijentacije predstavljao moguću opasnost.

Peterborougha predstavljao sumnjivu osobu. U nadgledanju njegovih aktivnosti očekivao je pomoć Državnih inkvizitora (*Inquisitori dello Stato*),³¹ koji su i ranije tijekom njegova boravka u gradu nadzirali njegovu prepisku.³² Dolazak grofa od Peterborougha, koji je u Veneciji ostao do sredine ožujka 1715., nije bio praćen ni jednim incidentom,³³ ali je Broughton imao razloge za sumnju jer je ubrzo veći broj oficira, činovnika, svećenika i drugih pristaša jakobita počeo tražiti utočište u nekoj od država na Apeninskom poluotoku održavajući među sobom prepisku.³⁴

Početak svibnja 1715. Christian Cole vratio se u Veneciju, ali ovog puta u rang rezidenta,³⁵ rušeći ambicije Hugha Broughtona. Ubrzo je među njima došlo do sukoba. Ovu činjenicu otkriva Broughtonovo pismo u kome je optužio Colea za „nestalnost karaktera i nemoralno ponašanje“.³⁶ Broughtonove optužbe stavljale su mu na teret da su britanski podanici po njegovu povratku u Veneciju odbijali komunicirati s njim, zbog čega je morao boraviti u kući agenta (predstavnik) vojvode od Lorraine.³⁷ Svoj ugled Broughton je istaknuo činjenicom da su ga posjećivali najutjecajniji pripadnici plemstva³⁸ i time je

³¹ Državno tijelo, odnosno posebna Magistratura, ustrojena u reformama izvršenim tokom 1539. Inkvizitori su obavljali sve poslove koje bi se moglo definirati kao „tajne“, u koje su ubrajani odbrana državnih interesa i nadzor nad sumnjivim licima.

³² „The 15th Instant my Lord Peterborough Arrived here, but neither Lords Gentlemen or any of our Nation Save his Merchant have Yet Seen him I desired his Merchant to acquaint him, that when he thinks fitt to put himself in Publick I would pay him my Dutyfull Respects, but before would not Spaye after his Ladgings; Tho' same of these Sayes do who formerly knew him here, & held Corisspondence by Letters with him since his being Absent, by Leave of the Inquisitors of State who See all the Letters Sent & Received in answer, even those of the Procuratessa Mocenigo's that treated of Policys as well as Amours.“; TNA, SP, 99/61, f. 2r; Venecija, 18. I. 1715.

³³ TNA, SP, 99/61, f. 24v; Venecija, 15. III. 1715.

³⁴ TNA, SP, 99/61, 49r; Venecija, 23. VIII. 1715.

³⁵ TNA, SP, 99/61, f. 34r; Venecija, 10. V. 1715.

³⁶ „The which being So publickly knowne & Reported, I might be accused of being unconcerned for His Majesties Honour & Interest (as I am oblidge) in case I should be Silent. This consideration will plead my excuse for Raccounting the unadvisedness or inconsiderateness of m[y]ste]r Cole in respect to his Character, for he having conducted with him Une files de joye which is Notoriously knowne here, having lived here some years publickly in that Profession before he maryed her, as is given out by a Popish Priest, & then carryed her with him to England, where they themselves reported they were reesspoused. Yet Fame says, the hath another husband alive, A Dragone or Grenadier.“; TNA, SP, 99/61, f. 41r; Venecija, 7. VI. 1715.

³⁷ Podatak se odnosi na Leopolda Josepha Charlesa, vojvodu od Lorraine (1679. – 1723.) u to vrijeme naklonjenog Francuskoj, koji je bio oženjen nećakinjom Louisa XIV. Izgleda da je Broughton tom informacijom nastojao steći naklonost dvora, jer je apelirajući na tu činjenicu u isto vrijeme prikazao Colea bliskim Francuzima, koji su i pružali najveću podršku jakobitima.

³⁸ TNA, SP, 99/61, f. 43r; Venecija, 19. VII. 1715.

sebe pred dvorom predstavio kao osobu koju je vladajuća struktura Venecije prihvatila. Razočaran povratkom Colea, od državnog tajnika tražio je položaj generalnog konzula koji bi vršio nadzor nad radom svih britanskih konzula na teritoriju Venecije, Napuljske Kraljevine i u Mesini na Siciliji.³⁹ U opravdanju je naveo da bi to predstavljalo kompenzaciju zbog gubitka prava nadzora nad „španskim konzulima“, što mu je oduzeto odlukom Karla VI. da u Napuljskoj Kraljevini imenuje „svog podanika“.⁴⁰

Broughton nije lako odustajao od svojih ambicija, što potvrđuje i činjenica da u seriji *State Papers Foreign, Venice*, 99, fasc. 61. ne postoji ni jedno pismo koje je Cole u tom razdoblju poslao u London. Ti dokumenti otkrivaju da on, osim napomena o sastanku s članovima *Magistrato del Armar*, nije komunicirao s najvišim upravnim tijelima u Veneciji, uključujući i Senat. Opravdanje za to može se naći u porazima koje je te godine pretrpjela mletačka flota na Moreji i na otocima u Jonskom moru, a koje je javnost osudila tražeći krivce među zapovjednicima. Strah koji je obuzeo pripadnike plemstva, kao i obične podanike, našao je odraza u nizu mjera donesenih u cilju mobilizacije svih raspoloživih resursa radi obrane od novih osmanskih napada. U Velikoj Britaniji su jakobiti, koji su se posljednjih godina organizirali zahvaljujući podršci Francuske, podigli ustanak čije je gušenje postalo prioritet za Georgea I. Opterećena time, britanska vlada nije unaprijedila Broughtona, već je odlučila imenovati novog poslanika, Alexandera Cunninghama. Kada je sredinom studenoga 1715. Cole napustio Veneciju, Cunningham je stigao u Callais, odakle se uskoro očekivao njegov dolazak u grad.⁴¹

³⁹ TNA, SP, 99/61, f. 55r; Venecija, 20. IX. 1715.

⁴⁰ „There are No British Subjects at Zante but The Deceased Consull's Sonns born their, & his Father, It's Said the Consul hath 40 Thousand p[o]unds in Britaine, besides great Summes elcewhere. If procure me His Maj[es]ties Grant, The Sooner the Better to help Comfort me till [I] am paid my Arrears, Since Last Week I Lost my Com[m]ission for the Spanish Consulls The Emperour having Appoynted one of His Subjects to Succeed me.“; TNA, SP, 99/61, f. 55r. Vidi dokument pod naslovom: *Memorial about Consulls, Currants & Fish*; TNA, SP, 99/61, f. 57r-57v; Venecija, 20. IX. 1715.

⁴¹ TNA, SP, 99/61, f. 77r; Venecija, 15. XI. 1715.

IMENOVANJE ALEXANDERA CUNNINGHAMA ZA REZIDENTA: POKUŠAJ REHABILITACIJE BRITANSKOG PRISUSTVA U INTERESNOJ SFERI VENECIJE

Alexander Cunningham bio je po mentalnom sklopu i interesima drugačiji tip čovjeka u odnosu na Broughtona i Colea. Poriječkom Škot, iskreno odan Georgeu I., odmah po stupanju na dužnost suočio se s problemima koje su stvarali nedovoljno definirani britansko-mletački odnosi. O njegovu ranijem životu malo se zna, a izbor za poslanika u Veneciji bilo je njegovo prvo imenovanje u diplomatsku službu. Po dolasku u Veneciju nijedan od pripadnika britanske nacije nije mu znao objasniti proceduru prvog prijema u Senat, zbog čega se morao oslanjati na njihove prijedloge.⁴² Christian Cole je, vjerojatno iz iskustva i pristojnosti, prije odlaska ostavio francuskom poslaniku nekoliko dokumenta namijenjenih Cunninghamu koji su se odnosili upravo na tu temu.⁴³ Njegovoj pažnji nisu promakli strani državnici koji su iz različitih povoda stizali u Veneciju. Osim toga, njegovi izvještaji obavezno sadrže odjeljke o prilikama u Napuljskoj Kraljevini i Papinskoj Državi. Nije samo djelovanje jakobitske opozicije bilo alarmantno za dvor već i događanja u Vatikanu koji joj je sve otvorenije pružao podršku, dok je u isto vrijeme Venecija otvoreno apelirala na papu Clementa XI. (1700. – 1721.) da ubrza sklapanje saveza poznatog pod imenom Sveta liga, u kome bi presudan faktor bio Karlo VI.

Glavni problemi koji su opterećivali Cunninghama bili su malodušna podrška britanskih podanika u gradu i ograničena komunikacija s vlastima, kod kojih je prvi dojam mogao biti i presudan. Nije se uspio snaći u pripremi prve audijencije pa se za instrukcije obratio državnom tajniku Jamesu Stanhopeu.⁴⁴ Odgovoreno mu je da je u pripremi prvog predstavljanja Senatu prepušten samome sebi.⁴⁵ Britanski dvor nije imao uvid u tijekom ceremonije jer dugi niz godina nije imao ambasadora ili rezidenta u Veneciji, zbog čega podatke o službenom protokolu Stanhope nije mogao pronaći među državnim spisima. Po pravilu, novi je poslanik prije prvog prijema morao predati opis ceremonije na uvid.⁴⁶ Tek nakon što on bude odobren, poslanik je mogao biti predstavljen

⁴² TNA, SP, 99/61, f. 89r; Venecija, 13. XII. 1715.

⁴³ TNA, SP, 99/61, f. 89v.

⁴⁴ Državnik i istaknuti vojni zapovjednik koji se proslavio u pojedinim fazama Rata za španjolsko nasljeđe, dok mu je odanost hanoverskoj kući osigurala visoki politički položaj tijekom prvih godina vladavine Georgea I. Vrhunac u karijeri Jamesa Stanhopea nastupio je u periodu od 1717. do 1721., tijekom koga je uživao položaj glavnog ministra u vladi Georgea I.

⁴⁵ TNA, SP, 99/61, f. 105r; Whithall, 12. I. 1716.

⁴⁶ TNA, SP, 99/61, f. 137v; Venecija, 13. III. 1716.

Senatu i time službeno uveden u dužnost. Prilikom prvog pojavljivanja u Senatu planirao je senatorima obratiti se na latinskom jeziku jer talijanski nije znao, dok engleski jezik senatori ne bi razumjeli.⁴⁷ U međuvremenu mu je stigao paket s dokumentima koje je Stanhope uspio pronaći. Oni su se odnosili na ceremonijal primijenjen 1670. u slučaju predstavljanja rezidenta Charlesa II. (1660. – 1685.) Dodingtona.⁴⁸ Cunningham je povodom istog pitanja konzultirao i pojedine mletačke činovnike koji su ranije boravili u Velikoj Britaniji.⁴⁹ Krajem ožujka 1716. u pratnji četrnaestorice u svečane odore obučenih britanskih podanika Cunningham je prvi put primljen u Senatu. Prvo je bio primljen kod tajnika Senata, kome je predao kredencijalna pisma, a potom i kod vicedužda jer je dužd Giovanni II. Cornaro (1709. – 1722.) tog dana bio bolestan.⁵⁰

Cunningham je kao predstavnik Velike Britanije raspolagao širim ovlastima u odnosu na Christiana Colea. To je otvorilo i mogućnost obnove britanskog prisustva u mletačkoj ekonomskoj zoni, koja je bila vidno sužena gubitkom teritorija tijekom prvih godina Drugog morejskog rata. Drugo je pitanje koliko je korist britanska vlada uspjela ostvariti obnovom tih odnosa. Ona je u prvom redu bila zainteresirana za nadzor nad jakobitima. Međutim, središte njihova okupljanja postala je Papinska Država, u kojoj Velika Britanija nije imala predstavnika, zbog čega je njezin poslanik u Veneciji dobio na značaju. Također, London je pratio događanja u Napuljskoj Kraljevini i na Siciliji, kao i aktivnosti mletačke oligarhije, posebno nakon što su počeli službeni pregovori s Karlom VI. u vezi sklapanja saveza.⁵¹ Britansku vladu nisu samo opteretila događanja u osmansko-habsburškom ratu (1716. – 1718.), već i tijekom Velikog sjevernog rata (1700. – 1721.) u trenutku kada se Rusija izdvojila kao značajan faktor. Njezina vojska uspjela se 1716. učvrstiti u Mecklemburgu, prijeteći pregaziti Poljsku.

Ubrzo nakon što je Cunningham bio uveden u dužnost, došlo je do neočekivanog incidenta. Premda je desetak britanskih mornara prešlo u mletačku službu, to ih nije spriječilo da od svojih bivših kapetana traže isplatu

⁴⁷ TNA, SP, 99/61, f. 140v; Dokument nije datiran.

⁴⁸ TNA, SP, 99/61, f. 141r; Venecija, 20. III. 1716.

⁴⁹ TNA, SP, 99/61, f. 141v.

⁵⁰ TNA, SP, 99/61, f. 144r; Venecija, 27. III. 1716.

⁵¹ Vidjeti: Marija KOCIĆ, Mletačko-austrijski savez iz 1716. godine u svjetlu engleskih izvora, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 32, Zagreb, 2014., 131 – 147.

dnevnica. Do tuče među njima došlo je na Trgu sv. Marka, nakon čega su uhićeni i predani sudu.⁵² Cunningham se od incidenta ogradio i prepustio uhićene mornare zaštiti konzula,⁵³ izbjegavajući da bude uvučen u konflikt s vlastima. Takav stav predstavljao je posljedicu njegovih nastojanja da razdvoji kompetencije i djelovanje diplomata (u koje su spadali i rezidenti) od obaveza konzula, ovlaštenih da rješavaju ovakve sporove. Zbog tog razloga iz njegove prepiske izostaju teme koje su Christian Cole i Hugh Broughton potencirali, poput potpisivanja britansko-mletačkog trgovinskog ugovora, zatim projekta o očuvanju prolaza i putovnica, koje su bile neophodne radi sigurne plovidbe Mediteranom, i slično.

Po nalogu državnog tajnika Cunningham je Senatu podnio zahtjev da, ako to budu tražili, odbije pružiti utočište Pretendentu i njegovim pristašama. Bio je uvjeren da je Senat naklonjen Georgeu I., očekujući zbog toga povoljan odgovor.⁵⁴ Prilikom posjeta izvjesnog plemića njegovoj kući, Cunninghamu je nagoviješteno da može očekivati odgovor koji bi bio „na zadovoljstvo Njegovog Veličanstva“.⁵⁵ Nekoliko dana kasnije dostavljena mu je odluka Senata u naznačenom tonu.⁵⁶ Time je britanska diplomatska misija osigurala podršku mletačkih vlasti u suzbijanju djelovanja jakobita na teritoriju Venecije. To je spriječilo priliv jakobita u Veneciju, što nije bio slučaj s drugim državama na Apeninskom poluotoku. Cunningham je dvor upozoravao da su oni nastavili pristizati u Torino, Parmu, Modenu i Papinsku Državu.⁵⁷ Nakon što je stigao u Veneciju, grof od Peterburgha poslao je svog tajnika Cunnighammu sa zahtjevom da mu izda putovnicu kako bi nastavio putovanje u Hanover. Cunningham je izdao putovnicu, ali se potom državnom tajniku pravdao da nije znao je li smio izdati traženi dokument bez posebnih ovlaštenja osobi koja je *incognito* boravila u gradu.⁵⁸

⁵² TNA, SP, 99/61, f. 139r; Ovaj dokument nije datiran.

⁵³ TNA, SP, 99/61, f. 139r.

⁵⁴ TNA, SP, 99/61, f. 149v-150r; Venecija, 3. IV. 1716.

⁵⁵ TNA, SP, 99/61, f. 154r, Venecija, 10. IV. 1716.

⁵⁶ „La confermatione da Voi portataci dei Felici successi della Scotia con vantaggio delli Armi della Maesta del Re della G[ran] Bretagna e stata da Noi intesa con particolare contento, quali s' assicuriamo sara anche in piena maniera da voi rillevato alla Corte com' e della nostra premura. Sopra la ricerca poi dattaci di non dar accesso ne' nostri Stati al Pretenednte, e suoi seguaci, come potrete assicurate il Vostro Re, nutrirsi da Noi tutta l'attenzione per dar contrasegni d' osservanza alla Sua Real Persona ...“; TNA, SP, 99/61, f. 159r; na dokumentu ne postoji naznaka o vremenu njegova izdavanja, ali iz prepiske Cunnighamma zaključuje se da je izdan 17. IV. 1716.

⁵⁷ TNA, SP, 99/61, f. 167r; 1. V. 1716.

⁵⁸ TNA, SP, 99/61, f. 215r; Venecija, 14. VIII. 1716.

Naklonost mletačkih vlasti Cunningham međutim nije mogao očekivati pri rješavanju pitanja koja su se odnosila na problem prelaska britanskih mornara u mletačku službu. Problem je komplicirala i činjenica da su u samom britanskom Admirallitetu izdavane putovnice stranim osobama, na osnovi kojih su brodovi drugih nacija plovili pod britanskom zastavom,⁵⁹ s čime su bili upoznati i određeni krugovi u Velikoj Britaniji. Cunningham je u obraćanju Senatu aludirao na činjenicu da su britanski mornari bili zavedeni obećanjima mletačkih zapovjednika. Britanski trgovci u Veneciji tvrdili su da su njihovi mornari u mnogo manjoj mjeri napuštali svoje brodove tijekom 1716. nego što je to bio slučaj prethodne godine.⁶⁰ Kao jedan od načina da se spriječi ova praksa, predloženo je da u Parlamentu bude izglasan zakon po kome bi zapovjednicima brodova bilo zabranjeno da tijekom trajanja putovanja isplaćuju mornarima cijeli iznos plaće, već da im se isplaćuje samo trećina, a ostatak bi primili nakon njihova povratka u domovinu. Kako je u mletačkoj luci novac imao manju realnu vrijednost, zapovjednici brodova upravo su tijekom boravka u njoj vršili isplatu, zbog čega su mornari dobivali manje plaće, što je bio razlog njihova dezertiranja.⁶¹ Cunninghamu je nagoviješteno da Senat traži „srednje“ rješenje.⁶² Izvjesni britanski kapetan saslušan je u *Magistrato all Forestieri*⁶³ i tom prilikom utvrđeno da je on prema mornarima surovo postupao, odbijajući im isplatiti plaće.⁶⁴ Navedene razloge mletačka vlast iskoristila je u vrijeme borbe vođene s osmanskim flotom oko posjedovanja Krfa, zbog čega su joj mornari bili prijeko potrebni. Cunningham

⁵⁹ TNA, SP, 99/61, f. 165r; Venecija, 7. IV. 1716.

⁶⁰ TNA, SP, 99/61, f. 173r; Venecija, 15. V. 1716.

⁶¹ „The Marchands tell me that they deserted more last year and think it wer right for preventing this in times to come. to make an act of Parl[a]m[en]t to forbit the Capt[ain]s or owners to pay them more than a third part of their wages till they return, for when they are payed in foreigne ports they are at gretae libertie to desert the[irs] ships, and theu consume this money abroad, besides s[i]r the money here si low, and the master find their acc[oun]t in payin them here, and the poor fellows are defrauded they know not how. This makes them discontented, and from discontentm[en]t comes their desertion, when they have no money in their pockets, noe any to receive, You may add to this, t[ha]t some masters may use them worse, in hopes to make them desert of thinking to make them take their money at a loss in forreign ports. The act as it stands at present only hinders the sailers to Demand above a certain part of their wages, but does not restrain the Master to pay them if he pleases, w[hi]ch he will certainly doe, where he finds his acc[oun]t in it as he does here.“; TNA, SP, 99/61, f. 173v.

⁶² TNA, SP, 99/61, f. 188v; Venecija, 19. VI. 1716.

⁶³ Magistrat za strance, rješavao je pitanja stranih državljana u Veneciji po raznim osnovama.

⁶⁴ TNA, SP, 99/61, f. 188v.

je smatrao da su ovi navodi dijelom točni, ali je slučaj izvjesnog kapetana Salmona imao i drugu pozadinu.⁶⁵

Odgovor Senata dostavljen je Cunninghamu 13. lipnja 1716. U njemu je navedeno da su zbog lošeg tretmana britanski mornari dobrovoljno prelazili u mletačku službu, dok se Senat nadao da ta odluka neće poremetiti odnose dviju država.⁶⁶ Isti britanski mornari koji su prešli na mletački brod izazvali su pobunu, nakon čega su osuđeni i poslani na Levant kao posada ili da kao galijoti služe na ratnim brodovima u obrani Krfa.⁶⁷ Slučaj spornih mornara predstavljao je povod da se Broughton oglasi posljednji put. U obraćanju državnom tajniku nije negirao činjenicu da su mornari dezertirali, ali su oni postajali i zarobljenici osmanskih i berberskih gusara, dok su na mletačkim galijama služili kao robovi, što je moglo ugroziti britansku trgovinu i plovidbu.⁶⁸

Kada je nakon 27 godina provedenih u Veneciji, 4. kolovoza Broughton preminuo, pokrenuto je pitanje izbora novog konzula koje je postalo predmet špekulacija i lobiranja. U okviru Levantske kompanije, koja je trgovala s Osmanskim Carstvom, ambasador je imao pravo imenovati konzula na upražnjeno mjesto, dok je potvrdu izdavala Uprava Kompanije. Na taj način Kompanija je poslovala kao zatvoreno tijelo koje je branilo vlastite interese, dok je samo izbor ambasadora mogao u određenim trenucima biti prenesen pod nadležnost dvora.⁶⁹ U faktorijama na teritoriju Republike Venecije britanski trgovci poslovali su samostalno, bez zaštite koju bi im pružio trgovinski ugovor koji bi precizno definirao prava i obaveze obje strane.

⁶⁵ O njegovu slučaju Cunningham je naveo: „It appears too evidently this Com[man]d[e]r used his men ill a purpose to make them run away, that he might defraud [th]em of their wages. He is married and lives in Genoa, and if I'm not misinform[ed] he is not weel affected to His Maj[es]ty and Gov[er]n[m]en[t].“; TNA, SP, 99/61, f. 189r.

⁶⁶ „Come però relievamo con sicurezza che sia stato volontario il loro concorso, risoluti d'abbandonare il Commandante Wood per il suo rigoroso trattamento, e ch' anzi habino fatta efficace Instanza per esser tratenuti sopra d'esse Curvette, cosi in questo Stato di cose e per haver essi consegnati le quatro paghe anticipate siamo certi che la Maj[es]ta del Re Britanico non potra intender con dispiacere che essi siano restati al nostre Servizio per impiegarsi contra il commun Inimico.“ Prijepis dokumenta pod nazivom: *La risposta dal Ex[e]ll[entissimo] Collegio Al Resid[en]te Brit[ani]co portatoli alla Casa Sua p[er] il Secrit[ar]i[o] del Collegio*, 13. Juni 1716. u: TNA, SP, 99/61, f. 192r; Venecija, 13. VI. 1716.

⁶⁷ TNA, SP, 99/61, f. 194r; Venecija, 26. VI. 1716.

⁶⁸ TNA, SP, 99/61, f. 198r; 17. VII. 1716. Tijekom Drugog morejskog rata javlja se veći broj sličnih slučajeva o kojima je rezident obavještavao dvor. Krajem studenoga 1716. zabilježen je novi slučaj bijega britanskih mornara s mletačkog broda, zbog čega su oni od strane *Magistrao all Armar* bili osuđeni na kaznu zatvora. Vidi: TNA, SP, 99/61, f. 259r; Venecija, 13. XI. 1716. To je vjerojatno bilo učinjeno s namjerom da bi oni kao zatvorenici bili poslani služiti kao galijoti na mletačkim ratnim brodovima.

⁶⁹ M. KOCIĆ, *Diplomatija u službi kapitala*, 42 i dalje.

Na položaj novog konzula javilo se nekoliko kandidata.⁷⁰ Neil Brown imao je najviše zasluga, ali je John Smith imao najveći broj prijatelja među mletačkom elitom u odnosu na ostale kandidate.⁷¹ Cunningham je u rujnu 1716. predložio Neila Browna za novog konzula,⁷² dok je Johna Browna optužio da je papist i da drži krčmu u kojoj su se mornari kockali.⁷³ Dvor se prvo izjasnio u korist Johna Browna, ali je ubrzo promijenio mišljenje. Nekoliko mjeseci kasnije John Brown tražio je da bude imenovan za vicekonzula,⁷⁴ dok je dvor pod utjecajem preporuka koje je Cunningham dostavio za konzula izabrao Neila Browna,⁷⁵ za koga je navedeno da je odan kralju i državi, što je odigralo presudnu ulogu pri njegovu izboru.

Trgovina Velike Britanije s Levantom zasnivala se na izvozu jeftinijih varijanti tekstila izrađivanih od domaće vune, koje su se dobro prodavale, posebno među ljudima slabijeg imovinskog stanja. S druge strane, Venecija je uspela razviti vlastitu tekstilnu industriju baziranu na izradi skupocjenih varijanti tkanina izrađivanih od svile. Vođena naporima da zaštiti nacionalno tržište i osujeti konkurenciju, odsječena od trgovine s Levantom zabranom sultana Ahmeda III. (1703. – 1730.) od prosinca 1715. o trgovini mletačkom robom na osmanskim teritorijama,⁷⁶ Senat je krajem 1716. donio edikt kojim je branio nošenje odjeće izrađene od britanskog tekstila.⁷⁷ Pitanje je koliki bi odjek ovaj edikt imao u Londonu da nije donesen u tom trenutku. Trudeći se da ublaži njegov učinak, Cunningham je smatrao da njegova primjena neće biti dugog vijeka i da će se o njemu u Senatu ponovo raspravljati.⁷⁸ Kako se ispostavilo, edikt nije bio usmjeren

⁷⁰ Kao kandidati za položaj konzula spominju se: „First M[yste]r Louis Guerin a Frenchman not naturalized in England.“

2. „J[ohn] Smith a young English March[an]t, weel known to the E[ar]le of Peterburgh.“

3. „M[yste]r Neil Broun March[an]t, well affected to the King and Government.“

4. „M[yste]r Samuel Williams facture.“

5. „M[yste]r John Broun born at Venice of English parents, and Vice Consul to the two former Consuls.“; TNA, SP, 99/61, f. 209r; Venecija, 7. VIII. 1716.

⁷¹ TNA, SP, 99/61, f. 212r-212v; Venecija, 7. VIII. 1716.; drugo pismo pod istim datumom.

⁷² TNA, SP, 99/61, f. 231r, Venecija, 25. IX. 1716.

⁷³ „As for John Broun he is papist, born at Venice, keeps a billiard table and a gargot for t[h]e Sa[i] lers.“; TNA, SP, 99/61, f. 239r; Venecija, 2. X. 1716.

⁷⁴ TNA, SP, 99/61, f. 256r; Venecija, 30. X. 1716.

⁷⁵ TNA, SP, 99/61, f. 263r; Venecija, 20. XI. 1716.

⁷⁶ TNA, SP, 97/23, f. 227r-228r; dokument pod nazivom *Commandamento diretto al Caimecam, Guidice, e Doganiere della Porta, in cui se li dichiara*. Predstavlja prijepis s originala na osmanskom-turskom jeziku koji je potom prosljeđen britanskom ambasadoru Robertu Suttonu.

⁷⁷ TNA, SP, 99/61, f. 264r; Venecija, 20. XI. 1716.

⁷⁸ TNA, SP, 99/61, f. 264r.

samo protiv britanskog tekstila, već i protiv sve inozemne tekstilne robe, dok se s njegovom primjenom nastavilo i kasnije.⁷⁹

Preorijentaciju u tekstilnoj manufakturi, koja je bila obilježena većim obimom proizvodnje jeftinog tekstila, nastojali su iskoristiti pojedinci. Bivšem ambasadoru u Britaniji Nicoli Tronu, Cunningham je pripisao napore na uspostavi manufakture vunenih tkanina, zbog čega je iz Britanije u Veneciju doveo nekoliko majstora. Cunningham je sumnjao u mogućnost da ovaj projekt može zaživjeti jer je Venecija ovisila o uvozu strane vune. To ga nije spriječilo da državnom tajniku pošalje upozorenje o planovima Nicole Trona, najavivši dolazak njegova čovjeka Pottera zbog novačenja novih radnika. Cunningham je smatrao da Pottera treba raskrinkati jer bi svojim obećanjima samo zavarao britanske radnike.⁸⁰

Izvjestaji iz posljednje dvije godine Drugog morejskog rata otkrivaju rjeđe kontakte Cunninghama sa Senatom. Broj prebjega iz britanske u mletačku flotu do tada je značajno opao. Angažiranjem vojske Karla VI. u Ugarskoj i Srbiji Senat je ostvario svoj cilj. Glavni udar Osmanlija usmjeren je prema drugoj fronti, što je Veneciju lišilo opasnosti, ali i inicijative. U Veneciji je krajem siječnja 1717. prestalo novačenje vojnika.⁸¹ Senat je bio odlučan da nastavak rata s Portom prepusti floti, što potvrđuje i okršaj 12. lipnja te godine kod otoka Androsa,⁸² a potom i bitka kod otoka Sapienza. U isto vrijeme jakobiti su, uključujući i samog Jamesa Edwarda Stuarta, za svoje odredište birali Papinsku Državu, u kojoj je, posebno u Urbinu, počeo rad na njihovoj organizaciji. Kada je „Pretendent“ iz Firenze stigao u Veneciju, to je predstavljalo jak razlog da se Cunningham obrati Senatu podnoseći na uvid ranije dobiveni Memorijal, kojim se on obavezao da neće pružati utočište jakobitima.⁸³ Ubrzo potom James Edward Stuart otputovao je u Rim.⁸⁴

⁷⁹ TNA, SP, 99/61, f. 265r; Venecija, 27. XI. 1716.

⁸⁰ „Sig[no]r Tron late Amb[assa]d[o]r from this Repub[lick] to His Maj[es]ty, has brought w[it]h him some English Cloathcers to put up a wolen Manufactory here. One of them is to goe soon to Engl[an]d to fetch others, It wer[e] right to discourage them, They can never have [f. 391r] a wolen Manufactory here, for want of wool, But he that's to come into Engl[an]d deserves to be rebuked for endeavouring to seduce our workmen. His name is Potter, his agreement w[it]h t[h]e Amb[assa]d[o]r was to have paved him at London half a croun a day by one M[y]ste[r] Cumer March[an]t in London, and more to have a shiling a day at Venice.“; TNA, SP, 99/61, f. 390v; Venecija, 27. VIII. 1717.

⁸¹ TNA, SP, 99/61, f. 301r; Venecija, 29. I. 1717. Ovo je bila relativno preuranjena Cunninghamova tvrdnja. On je u jednom pismu koje je napisao nekoliko mjeseci kasnije naveo da je Republika regrutirala nekoliko jedinica u Terrafermi, i to u Veroni, Bresciji i Bergamu; TNA, SP, 99/61, f. 396v; Venecija, 17. IX. 1717.

⁸² TNA, SP, 99/61, f. 380r; Venecija, 23. VII. 1717.

⁸³ TNA, SP, 99/61, f. 332r; Venecija, 26. III. 1717.

⁸⁴ Kasnije je od pape dobio na uživanje dvorac u Urbinu. Vidjeti o tome u: M. KOCIĆ, Jakobiti u Urbinu, 13 – 15.

Tijekom 1717. nastupio je preokret na političkoj sceni Europe. U Španjolskoj je došlo do jačanja reakcije koja je nastojala povratiti utjecaj na Apeninskom poluotoku. To je ujedno bio povod da njezina vojska napadne Cagliari na Sardiniji 25. kolovoza 1717.⁸⁵ Na drugoj strani ostvareno je francusko-britansko približavanje. Ugovor koji su 1716. potpisali James Stanhope i Guillaume Dubois⁸⁶ predstavljao je preokret u vanjskoj politici dviju država, ali i temeljnu promjenu međunarodnih odnosa u Europi. Naime, britanski dvor u rujnu 1716. donio je odluku o potrebi sklapanja saveza s Francuskom, uslijed eskalacije krize u Velikom sjevernom ratu izazvane boravkom ruske vojske u Mecklemburgu. George I. tu je imao i osobnih interesa, nastojeći svoju kneževinu Hanover proširiti na račun švedskih teritorija na Baltiku.⁸⁷ Britaniji je na Mediteranu odgovarao trajni mir kako bi njezini trgovci mogli slobodno trgovati sa Španjolskom, Italijom i Levantom.⁸⁸ Za britanski dvor, u istoj mjeri kao i za Veneciju, sklapanje mira s Portom postao je prioritet, na čemu su obje vlade intenzivno radile. Vladajuća struktura Venecije bila je oprezna prema Velikoj Britaniji nakon što je ambasador te države u Osmanskom Carstvu izabran za medijatora u pregovorima. Pitanje britanske medijacije u Drugom morejskom ratu postalo je *de facto* stanje krajem 1717., o čemu je Cunningham obavijestio Senat.⁸⁹

Britansko-francuski savez opstao je do 1723. doprinijevši bržem sklapanju mira u Požarevcu kako bi vojska Karla VI. bila usmjerena na novo ratište otvoreno u lipnju 1718. ambicijama vlade u Madridu. Time je Velika Britanija za Veneciju izgubila značaj potencijalnog izvorišta za novačenje vojnika. U isto vrijeme opao je interes poslovnih krugova u Britaniji za levantsko tržište. Nova Istočnoindijska kompanija nastojala je ispraviti pogreške stare i na novim osnovama urediti poslovanje u doba kada su njezine ispostave na Srednjem i Dalekom Istoku, kao i kolonije u Americi, stekle veći značaj u odnosu na Levant i Italiju, koji su brojnim engleskim avanturistima osigurali uspjeh tijekom XVII. stoljeća. Na položaju rezidenta Cunningham je ostao do 1720., kada ga je zamijenio pukovnik Elizeus

⁸⁵ TNA, SP, 99/61, f. 394v; Venecija, 10. IX. 1717.

⁸⁶ Guillaume Dubois bio je glavni savjetnik regenta Filippea od Orléanesa (1715. – 1722.) koji je nakon smrti Louisa XIV. vladao Francuskom kao regent u ime maloljetnog Louisa XV. (1715./1723. – 1774.)

⁸⁷ John O. LINDSAY, International Relations, u: *The New Cambridge Modern History*, vol. VII: *The Old Regime, 1713-63*, ur. John O. Lindsay, Cambridge, Cambridge University Press, 1966., 191 – 213, 195.

⁸⁸ John O. LINDSAY, International Relations, 196.

⁸⁹ TNA, SP, 99/61, f. 441r; Venecija, 17. XII. 1717. Vidi i: Marija KOCIĆ, Nikola SAMARDŽIĆ, Uloga Roberta Suttona u sazivanju i radu mirovnoga Kongresa u Požarevcu 1718. godine, *Povijesni prilozi*, Vol. 52, No. 52, Zagreb, 2017., 103 – 121.

Burges. Međutim, Venecija je nakon mira u Požarevcu u značajnoj mjeri izgubila značaj u vanjskoj politici Velike Britanije, čija je vlada svoj interes usmjerila prema drugim dijelovima Apeninskog poluotoka.

ZAKLJUČAK

Istraživanje odnosa Velike Britanije i Venecije tijekom Drugog morejskog rata usko je povezano s nizom događanja u Europi, koja su utjecala na obje države. Premda su dvije države diplomatske odnose uspostavile znatno ranije, oni su do kraja XVII. stoljeća svedeni na nisku razinu odlukom britanske vlade da obranu svojih interesa u Veneciji prepusti tajnicima i konzulima. Venecija je puno svog međunarodnog ugleda izgubila neutralnim stavom u Ratu za španjolsko naslijeđe, tijekom kojeg se zamjerila potencijalnim saveznicima. U istom razdoblju došlo je do preorijentacije poslovnih krugova u Britaniji, koji su u sve većoj mjeri ulagali kapital i time intenzivirali razmjenu s kolonijama u Americi, zanemariivši Levant i Veneciju.

Objava rata Porte Veneciji krajem 1714. bio je signal za obostrano popuštanje. Dolazak jakobita u pojedine države na Apeninskom poluotoku u kojima Britanija nije držala predstavnike, poput Papinske Države, ukazao je dvoru na potrebu reguliranja odnosa s Venecijom, zbog čega je nakon dužeg vremena Britanija 1715. odlučila imenovati rezidenta. Tijekom tog rata zabilježen je niz incidenata koji su mogli ugroziti odnose dviju država, posebice kada su mletačke vlasti počele vrbovati mornare s britanskih brodova. Uspjesi koje je vojska Karla VI. ostvarila u borbi s osmanskom vojskom 1716. i 1717. rasteretili su Senat, čiji je primarni interes bio sveden na obranu preostalih otoka u Jonskom moru i posjeda na Moreji. Velika je Britanija za Veneciju izgubila značaj kada je prestala njezina potreba za vrbovanjem vojnika, u isto vrijeme kada je interes poslovnih krugova u Britaniji preusmjeren prema drugim dijelovima svijeta.

Marija KOCIĆ

BRITISH–VENETIAN RELATIONS DURING THE SECOND
MOREAN WAR (1714–1718)

SUMMARY

In this discourse based on British sources – official reports of British representatives in Venice, the author offers a detailed presentation of the relations between the two countries in an epoch marked by a new war in the Eastern Mediterranean. The author particularly stresses the fact that these relations have so far been insufficiently researched, except for the part related to the activities of British opposition (Jacobites) on the Apennine peninsula. Venetian authorities tried to preserve as proper relations with British court as possible at the time when this country was at war with the Porte. Though in the period right after he had become king, George I was unwilling to change the diplomatic corps, British state interest soon required a change of this attitude; this affected the choice of a representative in Venice, the one having the rank of resident. The author highlights the fact that Venetian economy – at the time of transition of a kind – endeavoured to match British textile industry; this was something that Nicolo Tron tried to achieve, however with little success and facing resistance of the official British representative in the country. On the whole, in the period from 1714 to 1718, British–Venetian diplomatic relations reached a visible improvement, though they were not supported by the then current economic state.

Keywords: Great Britain; Venice; diplomacy; Jacobites; trade; Christian Cole; Hugh Broughton; Alexander Cunningham.